

Hannah Arendt De menselijke conditie-4

Petra Bolhuis 2025
www.maieutiek.nl

1

Werken

- Werken brengt iets blijvends voort.
Dit gebeurt zelfs als het bewerkte zelf verdwijnt in een vorm van consumptie.= reïficatie.
- Reïficeren, maken en bewerken is wat homo faber doet.
- Gunstig = het schept de wereld waarin de mensen elkaar kunnen ontmoeten.
- Ongunstig = het is per definitie een gewelddadig ingrijpen in natuur en soms ook in de menselijke conditie (127).

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

2

2

Werken is betrouwbaar, kent begin en eind

“Een duidelijk bepaald begin en een duidelijk bepaald, van tevoren vaststaand einde te hebben is het kenmerk van werken, van iets maken, en juist daarin verschilt het van alle andere menselijke activiteiten.

Arbeiden, gebonden als het is aan de kringloop van het levensproces van het lichaam, kent begin noch einde. En het handelen kan weliswaar een precies te bepalen begin hebben, maar het einde valt, zoals wij zullen zien, nooit te voorspellen”(130).

Het werken is niet zozeer tegen de ondergang gericht, maar schept iets dat homo faber zelf kan kiezen en beoordelen op zijn doelmatigheid.

De arbeider moet zich zonder einde aanpassen aan de condities.
De maker schept en verandert de condities.

Pas als werk zich gaat voegen naar de arbeid als basale menselijke conditie moet ook de werker zich aanpassen. Het hedendaagse begrip ‘bestaansonzekerheid’ is een term die veronderstelt dat veel mensen die werken en handelen niet (meer) het gevoel hebben dat zij de macht hebben om de wereld te verbeteren, dat te reïficeren en daarmee de wereld te scheppen.

Maieutiek_menselijke conditie_ 2025_ nj

3

3

Verandering in twintigste eeuw

“De eindeloosheid van het arbeidsproces wordt gedictieerd door de steeds terugkerende consumptiebehoeften; de eindeloosheid van het productieproces is slechts verzekerd wanneer zijn producten hun karakter van gebruiksvoorwerpen verliezen en meer en meer tot consumptiegoederen worden, of wanneer, om het nog anders uit te drukken, het tempo van gebruik zich zo enorm versnelt, dat het objectieve onderscheid tussen gebruik en verbruik, tussen de betreffende duurzaamheid van gebruiksvoorwerpen en het snelle komen en gaan van consumptieartikelen, tot een te verwaarlozen nuance wordt teruggebracht.”(115)

“In het proces van voortdurend in bedrijf zijn begint deze machinewereld zelfs dat onafhankelijke wereldse karakter te verliezen dat werktuigen en gereedschappen, en ook nog de eerste machines van de moderne tijd, zozeer bezaten. De natuurlijke processen die haar de levenssappen toevoeren, binden haar steeds vaster aan het biologische proces zelf, zodat de apparaten die wij ooit vrij hanteerden, beginnen te lijken op ‘pantserplaten die met het menselijke lichaam zijn vergroeid, zoals het schild van de schildpad met zijn lichaam is vergroeid’.” (138)

Maieutiek_menselijke conditie_ 2025_ nj

4

4

De mens maakte meer en meer zijn eigen wereld (134-138)

- 1ste fase is toepassen en kanaliseren van natuurlijke mogelijkheden (stoommachine).
- 2de fase is elektriciteit, waarbij we de natuur hebben veranderd en toepasbaar gemaakt in de menselijke wereld (lopende band).
- 3de fase is fase van automatisering.
- Toekomstige 4de fase zou wel eens het gevolg van atoomsplitsing kunnen zijn en/of een biologische evolutie in het menselijk milieu kunnen zijn.
- In de 21ste eeuw lijken de computer en AI die rol over te nemen.

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

5

5

De vraag naar het nut van het nut (139)

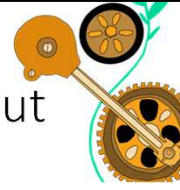
- Alles wordt tijdens het proces van vervaardigen getoetst aan nut en geschiktheid t.b.v. het doel. Ieder doel is eindig.
- De vraag naar nut is niet de vraag naar zin, 'ter wille van' is niet hetzelfde als 'ten einde'.
- Homo faber zal ter wille van het nut altijd oordelen in termen van ten einde.
- Maar de vraag naar het nut van het nut die Lessing ooit stelde aan de utilitaristen is daarmee principieel onbeantwoordbaar. Dat is een bron van zorg ook in de 21ste eeuw.

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

6

6

Categorische imperatief en het nut

‘Kant’, zegt Arendt, ‘doordenkt eindelijk het idee van een werkende mens en zijn verhouding tot doel-middel relaties. Maar toch wortelt zijn categorische imperatief in een doel-middel denken.’(141)

Men moet altijd handelen vanuit een regel waarvan men zou willen dat het een algemene wet is en waar je zelf dus ook onder valt. Daaruit afgeleid is het dus zo dat men een ander mens nooit alleen als middel mag gebruiken om zijn doel te bereiken, want elk mens is (ook) een doel in zichzelf.

Maieutiek_menselijke conditie_ 2025_ nj

7

7

arbeid en werk in de klassieke wereld

- We hebben al gezien dat er in de Griekse polis dedain was naar arbeid. Dat had te maken met de onvrijheid van het gebonden zijn aan de noodzaak/de natuur.
- Dedain naar werk was er ook, niet door de noodzaak, maar door de doelmatigheid. De werkers zijn gericht op opportunisme, doel-middel handelen en daarmee kleinburgerlijk (filister).
- Protagoras heeft, volgens Arendt, vermoedelijk gezegd dat de mens de maat was van alle voor gebruik bestemde dingen. Plato zag al dat dan de wereld een wereld wordt van nut en doelmatigheid i.p.v. handelen en spreken.

Maieutiek_menselijke conditie_ 2025_ nj

8

8

Ostentatieve productie (145)

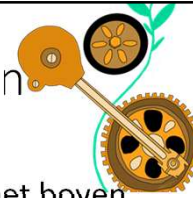
- Overproductie is een vorm van maken die afzet zoekt en consumptie aanwakkert.
- Daarmee veranderde ook het begrip waarde van een intrinsieke vaste waarde, naar 'wat een gek ervoor geeft' daar verzette ook homo faber zich tegen. Maar vakmanschap verdwijnt t.b.v. ruilmarkt.
- Arendt maakt zich zorgen dat de markt, die de ruimte vult tussen privé en publiek wat eerst het maatschappelijke was, alles gaat overheersen. Maar wat staat er dan op het spel?

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

9

9

Wetenschap is waarnemen, geen denken

- Denken is iets anders dan waarnemen omdat het boven de concrete observatie uitstijgt.
- Wetenschap kan waarnemen, maar waarnemen overstijgt de natuur niet.
- Filosofie is denken, maar denken kent geen direct nut.
- Kunst is product van denken (niet van logica). Het is niet alleen transformatie maar ook transfiguratie; denken en werken transformeert de wereld van de natuur en reïficeert haar.
- In de transformatie door het denken ontstaat een nieuwe menselijke maatstaf (159). Hier is Arendt heel postmodern: moraal en denken staan niet vast, gaan niet over wat ís, maar veranderen voortdurend.

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

10

10